

MIŁOSZ T. WALERZAK, AGNIESZKA WILKANIEC,
AGNIESZKA ROSADA, PIOTR URBAŃSKI*

THE CHRONOLOGY OF CHANGES IN SPATIAL ARRANGEMENT OF THE PARK COMPLEX IN KONARZEWO

CHRONOLOGIA PRZEKSZTAŁCEŃ UKŁADU KOMPOZYCJI ZAŁOŻENIA OGRODOWEGO W KONARZEWIE

Abstract

The park in Konarzewo has a long history, which dates back to the beginning of the 17th century. It was established as a result of Andrzej Radomickis decision to make Konarzewo his residence. Over the years the estate has been transformed from its original baroque form, through scenic style and further changes into its present form. It once was the residence of well-known Polish families from Greater Poland and after 1945 it was administrated by the State Agricultural Farm. The preserved historical materials and inventory records can be used for analyses and allowing for the reconstruction of the chronology of changes in the spatial arrangement of the park.

Keywords: reconstruction plan, baroque garden, changes in spatial arrangement of garden, scenic park

Streszczenie

Zabytkowy park w Konarzewie posiada historię sięgającą początku XVII w. Jego powstanie związane było z wyborem Konarzewa na siedzibę Andrzeja Radomickiego. Założenie przez lata ulegało przekształceniom, od pierwotnej barokowej formy przez przebudowę w stylu krajobrazowym i kolejne zmiany. Dawniej stanowiło siedzibę znanych wielkopolskich rodów, a po 1945 r. było zarządzane przez PGR. Na podstawie zachowanych materiałów historycznych i wyników inwentaryzacji możliwe jest dokonanie analiz, prowadzących do odtworzenia chronologii przekształceń, jakim ulegał układ kompozycyjny parku.

Słowa kluczowe: ideogram rekonstrukcji, ogród barokowy, przemiany kompozycji ogrodu, park krajobrazowy

* Ph.D. Eng. Arch. Land. Miłosz Walerzak, Ph.D. Eng. Arch. Agnieszka Wilkaniec, Ph.D. Eng. Arch. Agnieszka Rosada, Ph.D. D.Sc. Piotr Urbański, Department of Landscape Architecture, Poznań University of Life Sciences.

1. Introduction

The park in Konarzewo has a long history, which dates back to the beginning of the 17th century. Similarly to such illustrious baroque estates in Greater Poland as Posadowo, Rogalin, Czacz, Czerniejewo or Pawłowice¹ – the estate is an important example of a palace and garden complex of baroque origin within the cultural heritage of Poland. It used to be the residence of well-known families from Greater Poland, such as: the Konarzewskis, Ostaszewskis, Radomickis, Działyńskis, Dzieduszyckis and Czartoryskis². After 1945, like other such estates, it was confiscated from its owners. As a result, the historical continuity of the residence complex was broken. The palace, park and the remaining part of the estate were administrated by the State Agricultural Farm in Konarzewo. In 1952 the palace was registered as a monument followed by the park in 1956³, but unfortunately failed to fully secure this valuable complex.

The aim of the research was to reconstruct the consecutive stages of the development of the compositional and spatial arrangement of the palace and garden complex in Konarzewo.

The following field methods were applied in the research: dendrological inventory⁴, dendrochronological inventory and analysis of the species composition⁵. The following study analyses were also applied: historical analysis, archive analysis⁶ based on historical topographic maps made in the 19th century and early 20th century.

The study was also based on archival photographic materials. Apart from that, preliminary research was conducted of the documentation collected by the Regional Conservator in Poznań as well as the State Archive in Poznań.

The materials collected during the research were used to determine the actual historical spatial arrangement and to identify the stylistic transformations of the composition.

2. An outline of the estate and village history

Konarzewo is a small, picturesque village in the Municipality of Dopiewo, about 15 km away from the city limits of Poznań. The village was first mentioned in historical sources as early as the Middle Ages, in 1386. The mansion in Konarzewo was first mentioned in 1429.

¹ L. Durczykiewicz, *Dwory Polskie w Wielkim Księstwie Poznańskim*, Nakładem L. Durczykiewicza w Czempiniu, Drukarnia „Pracy” Spółki z Ogr. Por., Poznań 1912, p. 10-31.

² M. Libicki, P. Libicki, *Dwory i Pałace wiejskie w Wielkopolsce*, Rebis, Poznań 2005, p. 164-165.

³ *Rejestr zabytków nieruchomości województwa wielkopolskiego*, <http://poznan.wuoz.gov.pl/system/files/zalaczniki/wlk-rej.pdf>.

⁴ L. Barczak, *Inwentaryzacja i koncepcja rewaloryzacji parku pałacowego w Konarzewie*, master thesis written in the Department of Green Space, Poznań University of Life Sciences, Poznań 2012.

⁵ L. Majdecki, *Ochrona i konserwacja zabytkowych założen ogrodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993, p. 127-130.

⁶ M. Walerzak, *Analiza kompozycji przestrzennej i powiązań widokowych w procesie wartościowania historycznych układów ogrodowych na wybranych przykładach z terenu Polski*, [in:] *Wartościowanie w ochronie i konserwacji zabytków*, B. Szmygin (ed.), PKN ICOMOS, Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków Urzędu Miasta Stołecznego Warszawa, Politechnika Lubelska, Warszawa–Lublin 2012, p. 233-242.

At the time Konarzewo belonged to the Konarzewski family, Poraj coat of arms⁷. Further history of the estate was related with the Radomicki family. Andrzej Radomicki chose Konarzewo to be his main residence and in the late 17th century (the construction began about 1690) he built a conspicuous palace with a geometrical garden. The founder of the residence, Andrzej Radomicki is commemorated in a stone coat of arms, which can be seen over the main entrance to the palace.

Since the 1830s Konarzewo was not a permanent residence of consecutive owners, who only visited the palace and lived there temporarily. For some time the ground floor of the building was occupied by a tenant. At the beginning of the 20th century, or to be more specific, in 1925, the palace in Konarzewo became the main house of new owners of the estate, Roman and Teresa Czartoryski⁸.

3. Spatial arrangement of the palace and garden complex

The palace was situated in the central part of the spatial arrangement of the village, opposite the side elevation of the church. There was a wide entrance courtyard in front of the residence, which was surrounded by a wall and outbuildings. The garden complex was situated in the southern part of the estate⁹.

There used to be a **kitchen building** near the palace, from the courtyard side. Originally the building was Andrzej Radomicki's bathroom. It was there until the mid-19th century¹⁰. On the other side of the courtyard there was a **stable and a carriage house**, which was built at the same time as the palace, but was rebuilt a few times. The building was there until 1962, when an unattractive-looking block of flats for state agricultural farm workers was built in its place.

There was also an **orangery** next to the west wing of the residence. Later it was adapted for a new kitchen and partly for a residential building. The building was erected around 1714, when Andrzej Radomicki was the owner, and it housed lemon and orange trees, which were particularly valuable at the time.

The grange (in the first half of the 18th century) consisted of a vast courtyard with a few outbuildings, a windmill and a brickyard. This complex of outbuildings was rebuilt in the second half of the 19th century, when Włodzimierz Dzieduszycki owned the estate¹¹.

The palace garden in Konarzewo was most likely established in the late 17th century. Based on the fact that at around that time Andrzej Radomicki spent money on ground works, to purchase plants (tulips, hyacinths and boxes) and to build the orangery and a wall around the garden¹².

⁷ R. Kašinowska, *Palac w Konarzewie*, Zakład Poligraficzny Moś i Łuczak, Fundacja Zakłady Kórnickie, Kórnik 2013, p. 8-9.

⁸ M. Strzałko, *Barokowe dwory i palace w Wielkopolsce*, Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu, Poznań 2006, p. 104-111.

⁹ *Messischblätter* – German table maps, made in 1889, published in 1900 and 1940, scale 1:25000, Dombrowka (section 3666), <http://mapy.amzp.pl>.

¹⁰ R. Kašinowska, *op. cit.*, p.135.

¹¹ *Ibidem*, p. 170-176.

¹² *Ibidem*, p. 139-141.

The baroque garden was transformed by Ksawery Działyński in the first half of the 19th century. Działyński partly transformed the earlier spatial arrangement and added a new part in the scenic style¹³.

The preserved documentation lead us to conclude that between 1856 and 1857 there were intensive works in the garden, when Włodzimierz Dzieduszycki was the owner of the estate¹⁴. Probably works were continued in the new scenic garden section and there were substantial changes in the composition of the old baroque garden.

In 1927 they replanted two old yews and added two boxes to the lawn in front of the courtyard¹⁵.

After World War II the whole estate was taken over by the State Agricultural Farm, which also administered the park complex.

4. The chronology of changes in the spatial arrangement

4.1. First stage (18th century)

The first known spatial arrangement documented on *Urmessstischblätt* maps made in 1830¹⁶, shows numerous traits of a regular garden. In spite of the fact that the archival map was made in the early 19th century, the view of the garden has compositional elements that were characteristic of the baroque period. Therefore, the plan showing the first stage of development of the garden in Konarzewo should be ascribed to the 18th century (Ill. 1-2). The whole arrangement was planned on a rectangular plot, which was a direct extension of important axes in the composition of the palace complex.

The main axis running from the entrance gate continued to the residence across the vast rectangular courtyard. Further, on the garden side, in the garden hall there were probably two symmetrical parterres with triangular outlines. Unfortunately, there are no details about the type and ornamentation of these decorative quarters. Supposedly, there were parterres de broderie, which were very fashionable and characteristic of the baroque period. In close neighbourhood of the residence, symmetrically, on both sides of its tops, there were two other small rectangular decorative quarters. It is most likely that this part of the garden was decorated with numerous stone statues. They accentuated the corners of the decorative quarters as well as the endings of the viewing axes inside the garden.

At the extension of the garden hall, in part of the main axis there was a kind of an oval garden room surrounded by six triangular bosquet quarters. There may have been a lawn parterre or an aquatic element, such as a fountain or pool in the room interior. The system of pathways running out of the room and the main alley formed a star-shaped arrangement. This spatial arrangement was also very characteristic of baroque compositions.

¹³ *Ibidem*, p. 148-149.

¹⁴ *Ibidem*, p. 157.

¹⁵ *Ibidem*, p. 162.

¹⁶ *Urmessstischblätt* – German topographic map, 1830, scale 1:25000, Dombrowka (section 1996) (the authors' private collection).

Parallel to the main axis and symmetrically on both sides there were two other alleys leading from the north (the palace) southwards to a transverse pathway (or alley) concluding the entire spatial arrangement of the garden.

4.2. Second stage (early 19th century)

The second reconstruction plan shows the probable arrangement in the early 19th century (III. 3). In comparison with the previous stage, part of the regular garden did not change much. However, at that time part of the scenic park was added as an extension of the main axis. In the new plot, which had a triangular-like outline, a system of winding pathways was designed. They led to naturalist interiors with numerous groups of trees and shrubs growing freely. At the same time the old courtyard in front of the palace was rearranged into an oval driveway with a lawn and irregular groups of trees and shrubs were planted at the entrance gate.

4.3. Third stage (the second half of the 19th century)

The third plan shows the arrangement in the late 19th century, about 1890 (III. 4). Probably as early as the mid-19th century there were considerable changes in the regular garden and in the scenic part. The parterres and star-shaped arrangement of pathways with the oval room were removed. The area was divided into two sections (the upper and lower terraces) and separated by a transverse scarp.

In the first section there were two alleys running along the main axis, with a narrow, oblong interior. They replaced the old garden hall. In the other section there was a nearly square-shaped interior surrounded by espaliers of trees. It is not known whether there were parterres in this part of the garden or maybe there were flower carpets, which were fashionable in the 19th century. The scenic park at the extension of the main axis slightly changed the arrangement of pathways. It was extended by a new fragment in the western part of the estate. It was also altered in a naturalistic style. According to the map made in the late 19th century, in the new part of the estate there was a rectangular enclosed field with two small buildings of unknown use.

At present, elements of the third stage of spatial arrangement are the best preserved and most legible (the third plan –late 19th century). These are straight alleys leading from the palace, espaliers and rectangular interiors from the regular part (the old baroque garden) and remains of the naturalistic green space arrangements in the scenic part. The terrain arrangement and two old ground terraces from the regular part are also legible.

The spatial arrangement of the garden in Konarzewo underwent numerous changes from the moment it was established in the 17th century up to the late 19th century. The research and analyses revealed that we can distinguish three important stages of transformation in the composition of the palace and garden complex: the first stage – the 18th century (about 1700), the second stage – the early 19th century (1830) and the third stage – the second half of the 19th century (1890). The baroque garden composition made completed around 1700 was completely rearranged in the second half of the 19th century and at present it is completely illegible. The arrangements of alleys made in the second half of the 19th century (the third stage) are well preserved. The field study and analyses of archival materials revealed that full restoration of the regular garden and scenic park from the third stage (1890) is possible.

1. Wstęp

Zabytkowy park w Konarzewie posiada długą historię, sięgającą początku XVII w. Posiadłość ta, obok tak znamienitych i bardziej znanych wielkopolskich, barokowych posiadłości jak: Posadowo, Rogalin, Czacz, Czarniejewo czy też Pawłowice¹, jest ważnym przykładem założenia pałacowo-ogrodowego o genezie barokowej w dziedzictwie kulturowym Polski. Dawniej stanowiło siedzibę znanych wielkopolskich rodów: Konarzewskich, Ostaszewskich, Radomickich, Działyńskich, Dzieduszyckich i Czartoryskich². Po 1945 r. majątek, podobnie jak inne tego rodzaju obiekty, został odebrany swoim dotychczasowym właścicielom. Spowodowało to przerwanie historycznej ciągłości funkcjonowania zespołu rezydencjonalnego. Pałac i park wraz z resztą majątku zarządzany był przez PGR w Konarzewie. W 1952 r. pałac, a w 1956 r. również park, uzyskały wpis do rejestru zabytków³, co nie zabezpieczyło jednak w pełni tych cennych obiektów.

Celem podjętych badań było odtworzenie kolejnych etapów kształtowania się układu kompozycyjnego i przestrzennego zespołu pałacowo-ogrodowego w Konarzewie.

W badaniach zastosowano metody terenowe, takie jak: inwentaryzacja dendrologiczna⁴, analiza dendrochronologiczna oraz analiza składu gatunkowego⁵, a także analizy studialne: historyczną i materiałów archiwalnych⁶ z wykorzystaniem historycznych map topograficznych z XIX i początku XX w.

W badaniach korzystano również z archiwalnych materiałów fotograficznych. Ponadto dokonano kwerendy w Archiwum Państwowym w Poznaniu oraz zapoznano się z dokumentacją zgromadzoną przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.

Dzięki zebranych materiałom możliwe było określenie faktycznego wyglądu historycznego układu przestrzennego zespołu pałacowo-ogrodowego w Konarzewie oraz identyfikacja przekształceń stylowych kompozycji.

¹ L. Durczykiewicz, *Dwory Polskie w Wielkim Księstwie Poznańskim*, Nakładem L. Durczykiewicza w Czempiniu, Drukarnia „Pracy” Spółki z Ogr. Por., Poznań 1912, s. 10-31.

² M. Libicki, P. Libicki, *Dwory i Pałace wiejskie w Wielkopolsce*, Rebis, Poznań 2005, s. 164-165.

³ *Rejestr zabytków nieruchomości województwa wielkopolskiego*, <http://poznan.wuoz.gov.pl/system/files/zalaczniki/wlk-rej.pdf>.

⁴ L. Barczak, *Inwentaryzacja i koncepcja rewaloryzacji parku pałacowego w Konarzewie*, praca magisterska wykonana w Katedrze Terenów Zieleni Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań 2012.

⁵ L. Majdecki, *Ochrona i konserwacja zabytkowych założeń ogrodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993, s. 127-130.

⁶ M. Walerzak, *Analiza kompozycji przestrzennej i powiązań widokowych w procesie wartościowania historycznych układów ogrodowych na wybranych przykładach z terenu Polski*, [w:] *Wartościowanie w ochronie i konserwacji zabytków*, B. Szmygin (red.), PKN ICOMOS, Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków Urzędu Miasta Stołecznego Warszawa, Politechnika Lubelska, Warszawa-Lublin 2012, s. 233-242.

2. Zarzys historii majątku i wsi

Konarzewo jest niedużą malowniczą wsią w gminie Dopiewo, położoną około 15 km od granic Poznania. W źródłach historycznych wieś pojawia się już w czasach średniowiecznych – od 1386 r. Dwór w Konarzewie wymieniono w źródłach po raz pierwszy w 1429 r. W tym czasie Konarzewo było własnością rodu Konarzewskich, herbu Poraj⁷. Dalsze losy posiadłości związane były z rodem Radomickich. Andrzej Radomicki obrał Konarzewo na swoją główną siedzibę i pod koniec XVII w. (rozpoczęcie budowy nastąpiło około 1690 r.) wznosił okazały pałac z geometrycznym ogrodem. Postać fundatora rezydencji, Andrzeja Radomickiego, upamiętnia kamienna tablica herbowa, umieszczona nad wejściem głównym do pałacu.

Od lat 30. XIX w. Konarzewo nie stanowiło stałej siedziby kolejnych właścicieli, którzy jedynie odwiedzali pałac, zamieszkując go okresowo. Parter budynku przez pewien czas stanowił mieszkanie dzierżawcy majątku. Na początku XX w., a dokładnie w 1925 r., pałac w Konarzewie stał się ponownie głównym domem nowych właścicieli majątku, Romana i Teresy Czartoryskich⁸.

3. Układ przestrzenny zespołu pałacowo-ogrodowego

Pałac usytuowany był w centralnej części układu przestrzennego wsi, naprzeciw bocznej elewacji kościoła. Przed rezydencją znajdował się obszerny dziedziniec wjazdowy, otoczony murem i budynkami gospodarczymi. Natomiast założenie ogrodowe usytuowane było w części południowej całego kompleksu⁹.

W bliskim sąsiedztwie pałacu od strony dziedzińca znajdował się budynek **kuchni**, który pierwotnie stanowił łazienkę Andrzeja Radomickiego. Budynek ten przetrwał do połowy XIX w.¹⁰. Po przeciwnej stronie dziedzińca powstała **stajnia z wozownią**, która również pochodzi z okresu budowy pałacu, jednak była kilkakrotnie przebudowywana. Budowla ta przetrwała do 1962 r., kiedy to na jej miejscu postawiono mało estetyczny blok mieszkalny dla pracowników PGR.

Od strony zachodniego skrzydła rezydencji znajdowała się również **oranżeria**. W kolejnych latach zaadaptowano ją na nową kuchnię i częściowo budynek mieszkalny. Budynek ten powstał około 1714 r. w czasach Andrzeja Radomickiego i przeznaczony był do przechowywania niezwykle wówczas cennych drzewek cytrynowych i pomarańczowych.

⁷ R. Kąsinowska, *Pałac w Konarzewie*, Zakład Poligraficzny Moś i Łuczak, Fundacja Zakłady Kórnickie, Kórnik 2013, s. 8-9.

⁸ M. Strzałko, *Barokowe dwory i pałace w Wielkopolsce*, Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu, Poznań 2006, s. 104-111.

⁹ *Messtischblätter* – niemieckie mapy stolikowe, założone w 1889, wydane w 1900 i 1940 r. w skali 1:25000, Dombrowka (sekcja 3666), <http://mapy.amzp.pl>.

¹⁰ R. Kąsinowska, *op. cit.*, s. 135.

Folwark (w 1 połowie XVIII w.) składał się z obszernego podwórza z kilkoma budynkami gospodarczymi, jednego wiatraka oraz cegielni. Ten kompleks gospodarczy został przebudowany w 2 połowie XIX w. za czasów Włodzimierza Dzieduszyckiego¹¹.

Ogród pałacowy w Konarzewie prawdopodobnie powstał pod koniec XVII w., na co wskazują kwoty wydatkowane przez Andrzeja Radomickiego na prace ziemne, zakup roślin (tulipanów, hiacyntów i bukszpanów) oraz na budowę muru wokół ogrodu i wzniesienie oranżerii¹².

Barokowy ogród został przekształcony w 1 połowie XIX w. przez Ksawerego Działyńskiego. Przekształcił on wcześniejszy układ kompozycji i dodał nową część w stylu krajobrazowym¹³.

Na podstawie zachowanych dokumentów można wnioskować, że kolejnym momentem intensywnych działań prowadzonych na terenie ogrodu były lata 1856-1857 (czasy Włodzimierza Dzieduszyckiego). Prawdopodobnie kontynuowano wtedy prace w nowym ogrodzie krajobrazowym oraz gruntownie przekomponowano dawny ogród barokowy¹⁴.

W 1927 r. przesadzono dwa wiekowe cisy i dwa bukszpany na gazon na dziedzińcu frontowym¹⁵.

Po II wojnie światowej cała posiadłość została przejęta przez PGR, który gospodarował również na terenie założenia parkowego.

4. Chronologia przekształceń układu przestrzennego

4.1. Faza I (XVIII w.)

Pierwszy znany i udokumentowany na mapach typu *Urmesstischblätt* z 1830 r.¹⁶ układ kompozycji wykazuje liczne cechy ogrodu regularnego. Pomimo że wspomniana archiwalna mapa pochodzi z początku XIX w., utrwalony na niej wygląd ogrodu posiada elementy kompozycji charakterystyczne dla baroku. Dlatego ideogram przedstawiający pierwszą fazę rozwoju konarzewskiego ogrodu przypisać należy na XVIII w. (il. 1-2). Cały układ rozplanowany był na prostokątnej działce, będącej bezpośrednim przedłużeniem ważnych osi kompozycji zespołu pałacowego.

Główna oś wiodąca od bramy wjazdowej prowadziła dalej przez obszerny czworoboczny dziedziniec do rezydencji. Dalej, od strony ogrodu, w salonie ogrodowym, znajdowały się przypuszczalnie dwa symetryczne partery o trójkątnym zarysie. Niestety nie jest znany bliżej rodzaj oraz ornamentyka tych ozdobnych kwater. Można jedynie przypuszczać, że były to partery haftowe, modne i bardzo charakterystyczne dla epoki baroku. Natomiast w bliskim sąsiedztwie rezydencji, symetrycznie po obu stronach jej szczytów, znajdowały

¹¹ *Ibidem*, s. 170-176.

¹² *Ibidem*, s. 139-141.

¹³ *Ibidem*, s. 148-149.

¹⁴ *Ibidem*, s. 157.

¹⁵ *Ibidem*, s. 162.

¹⁶ *Urmesstischblätt* – niemiecka mapa topograficzna, 1830 r., skala 1:25000, Dombrowka (sekcja 1996) (zbiory prywatne autorów).

się kolejne dwie małe, prostokątne kwatery ozdobne. Ta część ogrodu najpewniej ozdobiona była licznymi kamiennymi rzeźbami. Akcentowały one narożniki ozdobnych kwater lub akcentowały zakończenia osi widokowych wewnątrz ogrodu.

W przedłużeniu salonu ogrodowego, w dalszej części głównej osi, znajdował się rodzaj owalnej sali ogrodowej, otoczonej sześcioma trójkątnymi kwaterami boskietów. Wnętrze tej sali mógł wypełniać rodzaj gazonowego parteru albo element wodny, np. fontanna lub basen. System dróg wychodzących ze wspomnianej sali wraz z główną aleją tworzył układ na planie gwiazdy. Takie rozplanowanie przestrzenne było również bardzo charakterystyczne dla kompozycji barokowych.

Równoległe do głównej osi i symetrycznie z obu jej stron znajdowały się dwie kolejne aleje, prowadzące z północy (od pałacu) na południe do drogi (lub alei) poprzecznej kończącej cały układ kompozycji ogrodu.

4.2. Faza II (początek XIX w.)

Drugi plan rekonstrukcji przedstawia przypuszczalny stan kompozycji z początku XIX w. (il. 3). Część ogrodu regularnego z wcześniejszego etapu pozostaje bez większych zmian, jednak w przedłużeniu głównej osi zostaje w tym czasie dodana część krajobrazowego parku. Na nowej działce, o zarysie zbliżonym do trójkąta, zaprojektowano system krętych dróg, prowadzących do naturalistycznych wnętrz z licznymi swobodnymi grupami drzew i krzewów. Tymczasem w miejscu dawnego dziedzińca przed pałacem w tym czasie powstał owalny podjazd z gazonem oraz nieregularne grupy drzew i krzewów od strony bramy wjazdowej.

4.3. Faza III (2 połowa XIX w.)

Trzeci plan przedstawia stan kompozycji z około 1890 r. (il. 4). Przypuszczalnie już w połowie XIX w. doszło do dużych zmian w ogrodzie regularnym i części krajobrazowej. Zlikwidowano wówczas partery ogrodowe i gwieździsty układ dróg z owalną salą. Teren ten został podzielony na dwie części (taras górny i dolny) rozdzielone poprzeczną skarpą.

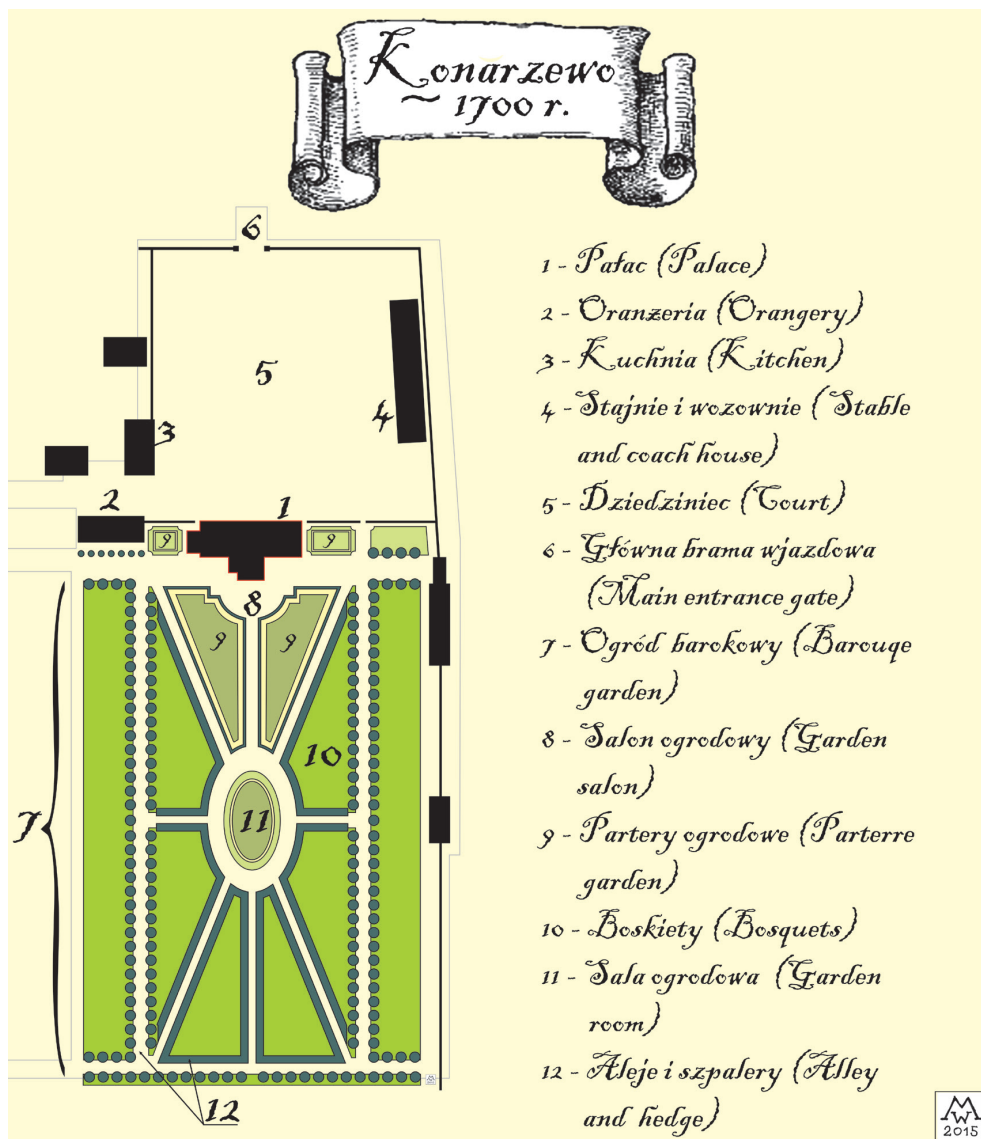
W pierwszej powstały dwie aleje wiodące wzdłuż głównej osi z wąskim, podłużnym wnętrzem w miejscu dawnego salonu ogrodowego. Natomiast w drugiej części powstało niemal kwadratowe wnętrze otoczone szpalerami drzew. Nie wiadomo, czy w tej części ogrodu znajdowały się partery ogrodowe, czy może raczej utworzono tam kobierce kwiatowe, które były modne w XIX w. Park krajobrazowy, w przedłużeniu głównej osi, nieznacznie zmienił układ dróg. Zostaje on jednak powiększony o nowy fragment w zachodniej części obiektu, który również kształtowany jest w stylu naturalistycznym. W nowej części, według mapy z końca XIX w., znajdowało się prostokątne wygradzone pole z dwoma niedużymi budynkami o nieznanym funkcji.

Aktualnie w terenie najlepiej zachowane i czytelne są elementy kompozycji z trzeciej fazy (trzeci plan – koniec XIX w.). Są to proste aleje wiodące od pałacu, szpalery oraz prostokątne wnętrza w części regularnej (dawny barokowy ogród), a także pozostałości naturalistycznych układów zieleni w części krajobrazowej. Czytelne jest również ukształtowanie terenu i dawne dwa ziemne tarasy w części regularnej.

Ogród w Konarzewie od początków powstania w XVII w. do końca XIX w. ulegał licznym zmianom w kompozycji przestrzennej. Na podstawie przeprowadzonych badań i analiz ustalono, że można wyróżnić trzy ważne fazy przekształceń kompozycyjnych założenia pałacowo-ogrodowego: pierwsza faza – XVIII w. (około 1700 r.), druga faza początek XIX w. (1830 r.) i trzecia faza – 2 połowa XIX w. (1890 r.). Kompozycja barokowego ogrodu z około 1700 r. została całkowicie przekształcona w 2 połowie XIX w. i aktualnie jest całkowicie nieczytelna w terenie. Natomiast dobrze zachowane są układy alejowe z 2 połowy XIX w. (trzecia faza). Na podstawie badań terenowych oraz analiz materiałów archiwalnych można stwierdzić, iż istnieje możliwość pełnej rewaloryzacji ogrodu regularnego oraz parku krajo-brazowego z trzeciej fazy (1890 r.).

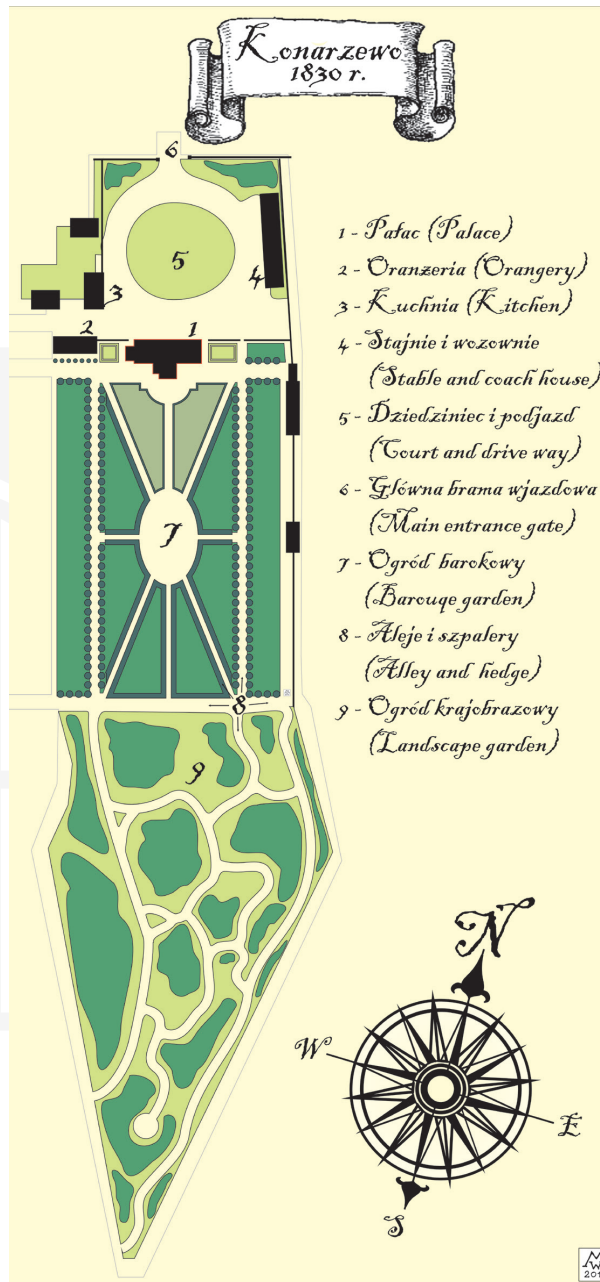
REFERENCES/LITERATURA

- [1] Barczak L., *Inwentaryzacja i koncepcja rewaloryzacji parku pałacowego w Konarzewie*, master thesis written in the Department of Green Space, Poznań University of Life Sciences, Poznań 2012.
- [2] Durczykiewicz L., *Dwory Polskie w Wielkim Księstwie Poznańskim*, Nakładem L. Durczykiewicza w Czempiniu, Drukarnia „Pracy” Spółki z Ogr. Por., Poznań 1912.
- [3] Kąsinowska R., *Pałac w Konarzewie*, Zakład Poligraficzny Moś i Łuczak, Fundacja Zakłady Kórnickie, Kórnik 2013.
- [4] Libicki M., Libicki P., *Dwory i Pałace wiejskie w Wielkopolsce*, Rebis, Poznań 2005.
- [5] Majdecki L., *Ochrona i konserwacja zabytkowych założeń ogrodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.
- [6] *Rejestr zabytków nieruchomości województwa wielkopolskiego*, <http://poznan.wuoz.gov.pl/system/files/zalaczniki/wlk-rej.pdf>.
- [7] *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Vol. IV, F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski (eds.), Druk „WIEKU”, Warszawa 1880.
- [8] Strzałko M., *Barokowe dwory i pałace w Wielkopolsce*, Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu, Poznań 2006, p. 104-111.
- [9] Walerzak M., *Analiza kompozycji przestrzennej i powiązań widokowych w procesie wartościowania historycznych układów ogrodowych na wybranych przykładach z terenu Polski*, [in:] *Wartościowanie w ochronie i konserwacji zabytków*, B. Szmygin (ed.), PKN ICOMOS, Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków Urzędu Miasta Stołecznego Warszawa, Politechnika Lubelska, Warszawa–Lublin 2012.
- [10] *Messtischblätt* – made in 1889, published in 1900 and 1940, scale 1:25000, Dombrowka (section 3666).
- [11] *Urmesstischblätt* – German topographic map, 1830, scale 1:25000, Dombrowka (section 1996).

III. 1. A reconstruction plan of the baroque garden in Konarzewo, the first stage of composition development, ca. 1700 (edited by M. Walerzak, 2015)

II. 1. Ideogram rekonstrukcji barokowego ogrodu w Konarzewie z około 1700 r. – pierwsza faza kompozycji (oprac. M. Walerzak, 2015)

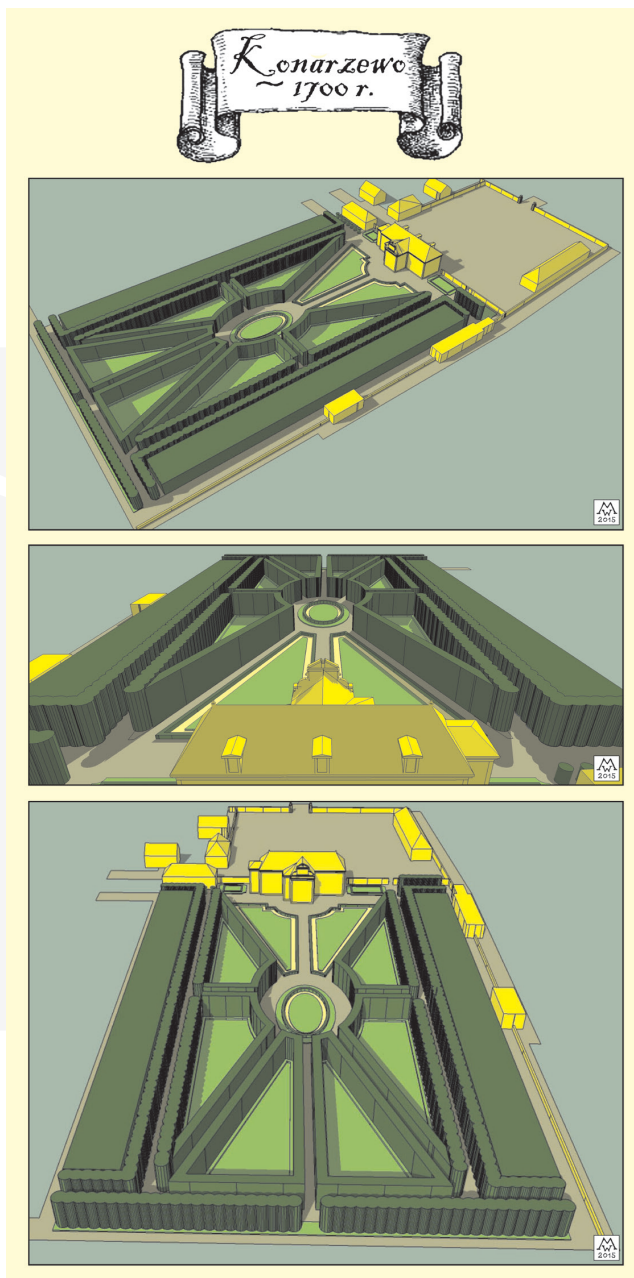
III. 2. A virtual model based on a reconstructed plan of the regular part of the garden in Konarzewo, ca. 1700 (edited by M. Walerzak, 2015)

II. 2. Wirtualny model na podstawie ideogramu rekonstrukcji regularnego ogrodu w Konarzewie z około 1700 r. (oprac. M. Walerzak, 2015)

III. 3. A reconstruction plan of the baroque garden and scenic park in Konarzewo, ca. 1830, the second stage of composition development (edited by M. Walerzak, 2015)

II. 3. Ideogram rekonstrukcji barokowego ogrodu i krajobrazowego parku w Konarzewie z około 1830 r. – druga faza kompozycji (oprac. M. Walerzak, 2015)

III. 4. A reconstruction plan of the regular garden and Scenic Park in Konarzewo, ca. 1890, the third stage of composition development (edited by M. Walerzak, 2015)

II. 4. Ideogram rekonstrukcji regularnego ogrodu i krajobrazowego parku w Konarzewie z około 1890 r. – trzecia faza kompozycji (oprac. M. Walerzak, 2015)